

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри цивільного права та процесу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Вікторії ФРІДМАНСЬКОЇ на дисертаційну роботу
ТОВТ ТИНДЕ ОЛЕКСАНДРІВНИ на тему
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ
ТА ДЕРЖАВАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ
(ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми дослідження «Правове регулювання праці неповнолітніх в Україні та державах Східної Європи (порівняльно-правовий аспект)» зумовлена необхідністю посилення захисту трудових прав неповнолітніх в умовах сучасних соціально-економічних змін. Сьогодні неповнолітні дедалі активніше залучаються до трудових відносин, зокрема у сферах тимчасової, сезонної, дистанційної та цифрової зайнятості. За таких умов особливого значення набуває ефективне правове регулювання праці осіб, які не досягли повноліття, оскільки саме ця категорія працівників потребує підвищеного рівня правового та соціального захисту.

Актуальність дослідження також пов'язана з євроінтеграційним напрямом розвитку України та необхідністю гармонізації національного трудового законодавства із міжнародними й європейськими стандартами. Законодавство держав Східної Європи містить різні підходи до регулювання праці неповнолітніх, визначення мінімального віку працевлаштування, тривалості робочого часу, умов праці та механізмів державного контролю. Порівняльно-правовий аналіз дозволяє виявити як спільні риси, так і особливості правового регулювання у різних країнах, а також визначити

позитивний досвід, який може бути використаний для вдосконалення законодавства України.

Особливої актуальності тема набуває в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та зростання трудової міграції. Неповнолітні працівники є однією з найбільш уразливих категорій у сфері праці, оскільки через свій вік та недостатній рівень правової обізнаності нерідко стикаються з порушенням трудових прав, неофіційною зайнятістю або неналежними умовами праці. У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження ефективності правових гарантій захисту неповнолітніх та механізмів їх реалізації в Україні та державах Східної Європи.

Крім практичного значення, дослідження має і вагомий науковий актуальність. Питання правового регулювання праці неповнолітніх є предметом наукових дискусій, однак комплексний порівняльно-правовий аналіз законодавства України та держав Східної Європи залишається недостатньо розробленим. Проведення такого дослідження сприятиме поглибленню наукових підходів до розуміння особливостей трудової правосуб'єктності неповнолітніх, удосконаленню механізмів захисту їхніх прав та розвитку сучасної доктрини трудового права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано на кафедрі цивільного права та процесу ДВНЗ «УжНУ» відповідно до науково-правового напрямку дослідження Ужгородського національного університету «Актуальні проблеми законодавства України в контексті розвитку європейського приватного права» (номер державної реєстрації 0115U003901).

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена тим, що дана дисертація є одним із перших комплексних порівняльно-правових досліджень, присвячених питанням правового регулювання праці неповнолітніх в Україні та державах Східної Європи. У ході проведеного дослідження авторкою самостійно сформульовано низку наукових положень,

висновків і пропозицій, які характеризуються науковою новизною та мають як теоретичне, так і практичне значення, а саме:

- на основі порівняльно-правового аналізу запропоновано авторський підхід до періодизації генези правових засад регулювання праці неповнолітніх у європейських державах;
- встановлено, що законодавство України та держав Східної Європи має наближену концептуальну модель до регулювання праці неповнолітніх, яку можна назвати захисною із посиленими гарантіями, що обумовлено: спеціальну трудову правосуб'єктність неповнолітніх; підвищені соціально-правові гарантії праці неповнолітніх; активну участь батьків/законних представників та держави у захисті прав дитини під час залучення її до праці;
- доведено, наявність різних моделей гарантій прав неповнолітніх працівників у державах Східної Європи при укладенні трудових договорів. Згода батьків або законних представників є ключовою умовою укладення трудового договору з особами, які не досягли 18 років, у більшості досліджених держав (Україна, Молдова, Сербія, Румунія, Угорщина). У цьому контексті згода виконує функцію додаткової гарантії захисту інтересів дитини, компенсуючи обмежену цивільну дієздатність неповнолітнього. Водночас у деяких державах (Словаччина та Чехія) обмеження пов'язані не із згодою батьків, а із фактом завершення обов'язкового навчання;
- висновок, що характерною рисою всіх розглянутих правових систем є посилений охоронний режим праці неповнолітніх, який проявляється у скороченій тривалості робочого часу, забороні нічної та надурочної роботи, а також обмеженні залучення до важких, шкідливих або небезпечних робіт. У країнах ЄС (Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина, Чехія) ці положення значною мірою уніфіковані під впливом директив Європейського Союзу, тоді як у інших державах Східної Європи (Україна, Молдова, Сербія) вони імплементуються через національні норми з урахуванням міжнародних стандартів.

- висновок, що визначальне значення у регулюванні праці неповнолітніх відіграли конвенції Міжнародної організації праці, яка серед основних своїх завдань ставить «виявлення та викорінення найгірших форм дитячої праці», що є будь-якими формами праці, які негативно впливають на нормальний розвиток дитини.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати наукового дослідження можуть бути корисними:

- *законотворчій роботі* – Запропоновані зміни до Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів спрямовані на комплексне вдосконалення регулювання праці неповнолітніх і можуть стати важливим кроком у модернізації трудового законодавства. Зокрема, передбачається доповнення статті 187 КЗпП України положеннями щодо диференціації правових режимів праці неповнолітніх залежно від віку та характеру трудової діяльності, що дозволить чіткіше визначити умови їх залучення до праці. Також пропонується внести зміни до статті 51 КЗпП України шляхом встановлення скороченої тривалості робочого часу та максимального тижневого навантаження для неповнолітніх, що сприятиме захисту їхнього здоров'я і запобіганню надмірній зайнятості.

- *правозастосовній діяльності* – результати дослідження можуть бути використані для удосконалення практики застосування норм трудового законодавства щодо праці неповнолітніх. Запропоновані рекомендації сприятимуть більшій чіткості та передбачуваності правового регулювання, що позитивно вплине на діяльність судів, адвокатів, роботодавців і контролюючих органів. Диференціація правових режимів праці залежно від віку допоможе уникнути різного тлумачення норм і зменшити кількість трудових спорів, а уточнення положень щодо робочого часу полегшить встановлення фактів порушень і підвищить ефективність судового захисту прав неповнолітніх. У підсумку реалізація запропонованих положень забезпечить стабільність правозастосовної практики та посилить гарантії захисту прав дітей і підлітків у сфері праці, зокрема в умовах воєнного стану.

- *освітньому процесі* – Результати дослідження можуть застосовуватися під час підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Трудове право», «Порівняльне трудове право», «Доктрина трудового права» та інших профільних навчальних курсів. Вони також можуть бути використані при оновленні змісту освітніх програм і розробці навчальних матеріалів для студентів юридичних спеціальностей. Крім того, отримані напрацювання можуть слугувати основою для підготовки лекційних курсів і проведення семінарських занять.

Основні наукові результати дисертації опубліковані 10 наукових працях, з яких 9 основних та 1 додаткова, щодо основних: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 4 праці апробаційного характеру (тези на міжнародних конференціях). Зміст статей відтворює відомості про методологію дослідження та основні ідеї тексту дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження були представлені у доповідях на 4 міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема на: «Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в міжнародному співробітництві» (5 вересня 2025 р., Ужгород), «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації» (10 квітня 2025 р., Ужгород-Піза), «Подолання мовних бар'єрів у суспільному житті» (25-26 листопада 2025 р., Берегове), «Сімейні (родинні) цінності в умовах гібридної війни» (20 грудня 2025, Одеса).

Водночас, необхідно зауважити на окремих дискусійних положення, які потребують уточнення та пояснення під час захисту, зокрема:

1) у пункті новизни уперше зауважено, що *характерною рисою всіх розглянутих правових систем є посилений охоронний режим праці неповнолітніх, який проявляється у скороченій тривалості робочого часу, забороні нічної та надурочної роботи, а також обмеженні залучення до важких, шкідливих або небезпечних робіт. У країнах ЄС (Польща,*

Словаччина, Румунія, Угорщина, Чехія) ці положення значною мірою уніфіковані під впливом директив Європейського Союзу, тоді як у інших державах Східної Європи (Україна, Молдова, Сербія) вони імплементуються через національні норми з урахуванням міжнародних стандартів. До наведеного висновку можна зробити зауваження. По-перше, твердження про «посилений охоронний режим» у всіх розглянутих державах потребує більшої конкретизації, оскільки рівень гарантій та механізми їх реалізації істотно відрізняються залежно від країни, зокрема щодо вікових меж, умов допуску до праці та винятків із загальних заборон. По-друге, у висновку недостатньо враховано відмінності в ефективності правозастосування, оскільки формальне закріплення гарантій не завжди означає їх однакову реалізацію на практиці.

2) У новизні вказано, що удосконалено *«підхід до розуміння «структури часу» працівника, яка має дворівневий характер: на першому рівні він поділяється на робочий і позаробочий, а на другому - позаробочий час диференціюється на власне час відпочинку та інші випадки звільнення від виконання трудових обов'язків. Саме такий підхід дозволяє точніше відобразити правову природу різних форм звільнення від роботи та уникнути їх ототожнення з відпочинком як процесом відновлення працездатності»*. До наведеного висновку можна зробити зауваження щодо певної спрощеності запропонованої моделі «структури часу» працівника. Зокрема, поділ позаробочого часу лише на час відпочинку та інші випадки звільнення від виконання трудових обов'язків не повною мірою враховує існування проміжних або змішаних правових режимів, таких як перерви протягом робочого дня, простій, відпустки без збереження заробітної плати тощо, які мають різну правову природу і не завжди однозначно відносяться до запропонованих категорій.

У висновках передбачено, що згода батьків або законних представників є ключовою умовою укладення трудового договору з особами, які не досягли 18 років, у більшості досліджених держав (Україна, Молдова,

Сербія, Румунія, Угорщина). У цьому контексті згода виконує функцію додаткової гарантії захисту інтересів дитини, компенсуючи обмежену цивільну дієздатність неповнолітнього. Водночас у деяких державах (Словаччина, Чехія) обмеження пов'язані не із згодою батьків, а із фактом завершення обов'язкового навчання, що свідчить про різні моделі гарантій прав неповнолітніх працівників у державах Східної Європи. Водночас, твердження про те, що згода батьків або законних представників є ключовою умовою укладення трудового договору в більшості досліджених держав, потребує уточнення, оскільки в окремих країнах ця вимога може мати різний обсяг і юридичне значення залежно від віку неповнолітнього та виду роботи. Крім того, не зовсім чітко розмежовано моделі правового регулювання, оскільки відсутність прямої вимоги щодо згоди батьків у деяких державах не означає повної відмови від їх участі в захисті інтересів неповнолітніх.

Загалом дисертаційне дослідження Товт Тинде Олександрівни на тему «Правове регулювання праці неповнолітніх в Україні та державах східної Європи (порівняльно-правовий аспект)» є кваліфікованою науковою працею та відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а Товт Тинде Олександрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»,
кандидат юридичних наук, доцент



 Вікторія ФРІДМАНСЬКА